

לקח נשגב מהדגים שלא השחיתו דרכם בחטא עץ הדעת ובדור המבול!

|| הרה"ג ר' פנחס פרידמן ||

והם עוסקים בתורה, הוא שאמר משה שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך, זבולון יוצא בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה באהלים". וצריך ביאור מה ראה יעקב על ככה לברך את זבולון שעסקו יהיו דוקא על חוף ימים.

אך לפי האמור יש לומר, כי יששכר עמוד התורה שיושב באהלה של תורה בבית המדרש ועוסק בתורה, אין בו חשש שמא יקלקלוהו בני אדם לא טובים, אולם זבולון שהוא עוסק בפרקמטיא הלא הוא עלול להתחבר עם בני אדם שיקלקלוהו, על כן בירכו יעקב: "זבולון לחוף ימים ישכון", כדי שילמד מהדגים החיים בימים, שלא נתקלקלו מהבריות בדור המבול משום שהיו מופרשים מהם, ומזה ישכיל להבין כי אפילו בשעה שעוסק בפרקמטיא, יתרחק ויפרוש מבני אדם רשעים המשחיתים את דרכם של הנמצאים בקרבם.

הרווחנו לתת בזה טעם לשבח על מנהג ישראל תורה לאכול דגים בשבת, בהקדם להבין הטעם שאסר הקב"ה עלינו לעשות מלאכה ביום השבת, כי במשך ימות השבוע כאשר אדם עוסק במסחר כדי להרוויח את לחמו, הלא הוא עלול להיפגש עם בני אדם שאינם הגונים שישפיעו עליו לרעה, על כן אסר הקב"ה לעשות מלאכה בשבת, כדי שיפרשו לגמרי מבני אדם שאינם הגונים ויעסקו רק בתורה ובעבודת ה', על כן מנהג ישראל תורה לאכול דגים בשבת, כדי שזכור שזכו להינצל בדור המבול רק משום שהיו מופרשים מבני אדם מושחיתים.

רעיון נשגב של הישמח משה

והנה בעצם שאלתו של המהר"ל, מדוע לא השחיתו הדגים את דרכם כמו שהשחיתו שאר בעלי חיים, מצינו על כך ביאור נפלא ב"ישמח משה" (פרשת נח ד"ה כל אשר נשמת), על פי מה שעמד על המחקר איך בכלל יתכן שבעלי חיים השחיתו את דרכם, וכי בעלי בחירה הם ששייך אצלם חטא או התגברות על החטא.

וביאר בדברי קדשו, כי בעלי החיים שהשחיתו את דרכם בדור המבול, הוא משום שנתגלגלו בהם רשעים שכבר קלקלו את דרכם בעודם בחיים, ולכן הדגים שאין מתגלגלים בהם רשעים כי אם צדיקים כדי לתקן פגם קטן לא חטאו כלל בדור המבול, והנה הדברים בלשון קדשו:

"יש להבין בדור המבול דנגזר עליה על כל הברואים, אם אדם חטא בהמה מה חטאה, וכי דעת יש להם שקבלו גמול ועונש. ויש לתרץ זה בכמה אנפין, ואחד מהן דהלא מבואר במסכת אבות (פ"ה מ"ב) שכל הדורות היו מכעיסין ובאין, עד שהביא עליהן את מי המבול, אלמא דכמה דורות היו חוטאין, ולפי זה התגלגלו בודאי בדומם צומח חי כנודע מפי חכמי האמת, וגם כן היו משוקעין ברשעתן, עד שאפילו בגלגוליהם החזיקו ברשעתן ודבקו באינם מינם, לכך על הכל נגזר שאף הם היו באותו החטא.

והנה נודע מפי חכמי האמת דרוב צדיקים מגולגלים בדגים, ולפי זה אז שלא היו צדיקים בהדורות רק המסויימים כמו משותלח וחנוך

ספרים הקדושים: מנהג ישראל תורה לאכול דגים בשבת משום שלא השחיתו דרכם בדור המבול

רבי יוסף מראדוויל בהסכמת הרה"ק מרוזין זי"ע:

מנהג הצדיקים לאכול מעיני הדגים שלא נפגמו במבול

רבי אלעזר מלאנצוהט: דגים נטריקון י"ג מ'כילין ד'רחמי שניצלו במבול בזכות י"ג מדות של רחמים

מהר"ל מפראג: הדגים לא חטאו בדור המבול כי היו במים, רחוק מחברת בני אדם החיים על היבשה

"וידגו לרוב, כדגים הללו", שניצלו מההשחיתו של דור המבול, בזכות שנתרחקו מבני אדם רשעים

במסגרת הטעמים שאנו עוסקים על המנהג הקדוש של אכילת דגים בשבת, דבר בעתו מה טוב לטייל השבוע בהרחבה במה שמבואר בספרים הקדושים טעם על אכילת דגים בשבת, כי הדגים לא השחיתו את דרכם בדור המבול כפי שקלקלו שאר בעלי חיים.

פתח דברינו יאיר לפתוח במה שהביא בספר "גנזי ישראל" לקוטי דברים מהרה"ק רבי ישראל מטשורטקוב זי"ע, אשר דיבר בקדשו (ג' חשוון שנת תרפ"ד) ביומא דהילולא של הרה"ק רבי ישראל מרוזין זי"ע, מה שסיפר לו רבי יוסף מראדוויל זצ"ל, שנהג להסתופף בצל הקודש אצל זקנו הרה"ק רבי ישראל מרוזין זי"ע.

כי פעם אחת בליל שבת קודש עמד בשלחן הטהור מאחורי הכסא של הרה"ק מרוזין זי"ע וראה שהוא נוהג לאכול את עיני הדגים, ועלה בדעתו לתת טעם לשבח על כך, כי הטעם שאנו מהדרין כל כך לאכול דגים בשבת, הוא משום שהדגים לא השחיתו את דרכם בדור המבול כפי שהשחיתו שאר בעלי חיים, ומטעם זה הדגים אינם צריכים תיקון בשחיטה כשאר בעלי חיים, אלא באסיפה בעלמא מותרים באכילה, כי יש להם תיקון בקלות בלי צער השחיטה משום שלא קלקלו בדור המבול.

והנה ידוע כי שורש כל הקלקולים הוא מהסתכלות העין, כמו שפירש רש"י (במדבר טו לט): "העין רואה והלב חומד והגוף עושה את העבירות". נמצא לפי זה כי הדגים שלא השחיתו את דרכם לא פגמו בעיניהם, על כן נוהג הרה"ק מרוזין לאכול את העין של הדגים, כך הרהר בדעתו, ומיד הרגיש בכך הרה"ק מרוזין ברוח קדשו ופנה אליו באמרו: "אברך כיוונת אל האמת".

נמצינו למדים מזה כי המנהג לאכול דגים בשבת הוא משום שלא חטאו בדור המבול, ומטעם זה נהגו גם כן הצדיקים לאכול העין של הדגים שלא נפגמו, [אי"ה במאמרים הבאים נרחיב בטעם נוסף למנהגם של צדיקים לאכול העין של הדגים, כדי לרמז על ההנהגה הגדולה של עין פקיא].

וכן כתב הגה"ק רבי יוסף חיים מבבל בעל "בן איש חי" בספר "בניהו בן יהודע" (סנהדרין קח.): "נראה לפרש בזה טעם שנבחרו הדגים למאכל שבת, להורות דאין אש גהינם שולט בשבת, כמו כן הדגים לא שלט בהם אש הפורענות של המבול שנידונו ברותחין".

ובספר "שיח שרפי קדוש" (פרשת נח ד"ה מכל אשר בחרבה): "מכל אשר בחרבה מתו, וברש"י ולא דגים שבים. בשם החידושי הרי"מ זצ"ל, מפני מה הדגים יש להם חן שעולים על שלחן מלכים, מפני שלא השחיתו דרכם בדור המבול. והבן כי עמוק הוא".

"אשר בחרבה ולא דגים שבים"

עתה הבה נתבונן אפוא מצינו שהדגים לא השחיתו את דרכם בדור המבול ומהי באמת הסיבה לכך. הנה מקרא מלא דיבר הכתוב בדור המבול (בראשית ז כב): "כל אשר נשמת רוח חיים באפיו מכל אשר בחרבה מתו", ופירש

העליונים, שאם בראו מן העליונים היה ממריד אותם, מזה תלמוד כי האדם החוטא ממריד את כל השרויים במחיצה שלו, והדגים אינם עם האדם ולכן לא חטאו הדגים".

"כדגים הללו שפרים ורבים"

יומתק להבין בזה מה שבירך יעקב אבינו את אפרים ומנשה (בראשית מח טז): "וידגו לרוב בקרב הארץ". ופירש רש"י: "וידגו, כדגים הללו שפרים ורבים ואין עין הרע שולטת בהם". ויש לומר שנתכוון לברכם שלא יסתובבו בין בני אדם רשעים המשחיתים דרכם של הבריות, אלא יהיו "כדגים הללו שפרים ורבים" בדרך היתר מין במינו, "ואין עין הרע" של דור המבול אשר השחיתו דרכם של כל בעלי חיים "שולטת בהם" לקלקלם, מחמת היותם בים מופרשים מבני אדם.

בדרך זו יפתח לנו פתח להבין מה שבחר יעקב אבינו לברך את זבולון (בראשית מט ג): "זבולון לחוף ימים ישכון והוא לחוף אניות וירכתו על צידון". ופירש רש"י: "והוא יהיה מצוי תדיר על חוף אניות במקום הנמל שאניות מביאות שם פרקמטיא, שהיה זבולון עוסק בפרקמטיא וממציא מזון לשבט יששכר

רש"י ומקור הדבר בגמרא (סנהדרין קח.): "אשר בחרבה, ולא דגים שבים". וכן מבואר בגמרא (קידושין יג. זבחים קיג.): "בדור המבול לא נגזרה גזרה על דגים שבים, שנאמר מכל אשר בחרבה מתו ולא דגים שבים".

וכתב רבינו אליהו מזרחי בפירושו על רש"י (שם): "וצריך לומר שלא היו בכלל כי השחית כל בשר, ושמה לזה כוון רש"י באומרו, כי השחית כל בשר, אפילו בהמה חיה ועוף נזקקין לשאינן מינן, ואלו דגים לא קאמר". ויש להוסיף כי דבר זה מדויק בלשון הכתוב (בראשית ו יב): "כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ" - "על הארץ" דייקא, שהם בעלי חיים שמסתובבים עלי ארץ ביבשה ולא דגים שהם בים.

והנה ב"גור אריה" להגה"ק המהר"ל מפראג (שם) אחרי שהביא את דברי המזרחי, הוסיף לבאר בלשון קדשו מדוע באמת לא חטאו הדגים כשאר בעלי חיים, כי למזלם הטוב הם אינם גרים בין בני אדם מושחיתים החיים על היבשה ומקלקלים את כל הבריאה:

"ולפי זה יקשה למה לא השחיתו [הדגים] דרכם כמו שהשחיתו כל בהמה וחיה ועוף, ויש לומר דלעיל פירש [רש"י] (בראשית ו ו) וינחם ה', נחמה היה לפניו שלא ברא את האדם מן

וחבריהם, והם היו צדיקים גדולים שאינם צריכין להתגלגל כלל, והשאר היו רשעים, ואם כן לא היו שום גלגול כלל בדגים, מהיכי תיתי יתענשו, אבל עכשיו יש גלגולים בצדיקים בדגים למרק עבירות קלות שבהן".

והנה מה שמצינו עוד בענין זה בדברי ה"ישמח משה" (פרשת וירא ד"ה ויקח חמאה) מה שהשיב על שאלת רבו הרה"ק החוזה מלובלין זי"ע:

"ויקח חמאה וחלב וכן הבקר וגו' (בראשית יח ח). שאלני מורי הצדיק וקדוש מוה"ר יעקב יצחק מלובלין זלה"ה, מאי טעמא לא נזכר בתורה הקדושה בסעודת המלאכים דגים, וכן (בראשית לא נד) ויזבח יעקב בהר, ובדברי רז"ל נזכר בשר ודגים. והשבתי לפי שעיקר הסעודה להעלות ניצוצות ולתקן גלגולים.

והנה איתא בכתבי האר"י דרוב צדיקים מגולגלים בדגים, והיינו ודאי צדיקים קטנים, אבל הצדיקים הגדולים אין צריכין לשום תיקון, ואז בימי אברהם לא היו רק הצדיקים הגדולים הנזכרים בתורה, וקלסיה מאד, ואמר שמשום זה לא נזכר גם כן בסעודת שלמה דגים, לפי שאז היתה סיהרא במילואה ואיש תחת פגפו, היינו שהיו הכל נשמות חדשות".

רבי צדוק הכהן זי"ע: הדגים לא חטאו בעץ הדעת

ועתה בא וראה מה שמצינו חידוש פלא ב"פרי צדיק" להגה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זי"ע (פרשת ויקהל אות ג), כי הטעם שאנו אוכלים דגים בשבת הוא משום שלא חטאו בעץ הדעת, כמו שחטאו שאר בעלי חיים כשנתנה להם חוה לאכול מהעץ הדעת, כמבואר במדרש (ב"ר יט ה) על הפסוק (בראשית ג ו): "ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל, וגם ריבוי, האכילה את הבהמה ואת החיה ואת העופות, הכל שמעו לה".

ומדייק רבי צדוק, כי חוה האכילה רק לבעלי החיים שביבשה אבל לדגים שבים לא האכילה, ומשמע מדבריו כי זאת היא הסיבה גם כן שלא השחיתו את דרכם בדור המבול, כפי שהשחיתו שאר בעלי חיים שכבר נתקלקלו בחטא עץ הדעת, והנה הדברים בלשון קדשו:

"ואיתא בגמרא (שבת קיח:) במה מענגו בתבשיל של תרדין ודגים גדולים וראשי שומיין, וכידוע דענג שבת בא לתקן הקלקול הראשון מהנחש, ומיין דגים לא היו בקלקול אכילת עץ הדעת, כי היו נכסים במים וגם לא מתו במבול, ואין בהם שום בירור מאיסור חלב דם וטריפות, מפני שהם הבעל חי הראשון שנזכר בהם נפש חיה ולא היה בו שום שבירה".

וכן כתב עוד (פרשת אמור אות ו): "שעיקר עונג שבת בדגים משום שאין בהם שום איסור חלב וגיד הנשה, ובעופות יש על כל פנים איסור דם ונבילה מה שאין כן בדגים, מכלל דבדגים אין בהם ערוב טוב ורע, שלכל בהמה וחיה ועופות האכילה חוה מעץ הדעת טוב ורע, ולדגים לא נאמר שהאכילה, שהיו אז בגן עדן". פירוש, כי אדם וחוה היו אז בגן עדן עם כל בעלי חיים, ולא עם הדגים שמקומם במים ולא בגן עדן שהוא מקום של יבשה.

דגי"ם נוטריקון י"ג מ'כילין ד'רחמי

ונראה להוסיף תבלין לשבת ליישב הפליאה העצומה, מדוע באמת זכו דוקא הדגים שאינם בעלי בחירה כלל, שלא חטאו בעץ הדעת ובדור המבול יותר מכל שאר בעלי חיים. נקדים מה שכתב ב"יודעי בינה" להרה"ק רבי אלעזר מלאנצוהט בנו של ה"בני יששכר" זי"ע (סוף פרשת נח), לבאר הטעם שזכו הדגים להינצל

מהמבול, על פי מה ששנינו בגמרא (סנהדרין קח.): "תנא דבי ר' ישמעאל אף על נח נחתך גזר דין אלא שמצא חן בעיני ה', שנאמר נחמתי כי עשיתם ונח מצא חן בעיני ה'".

הרי מבואר כי נח מצד עצמו לא היה ראוי להינצל משום שלא הוכיח את בני דורו, אך בכל זאת הצילו הקב"ה כי מצא "חן" בעיני ה', ויש לומר שזכה למצוא חן בעיני ה' בזכות הי"ג מדות של רחמים שכתוב אצלם (שמות לג יט): "וחנותי את אשר אחון". והנה דגי"ם נוטריקון י"ג מ'כילין ד'רחמי שהם י"ג מדות של רחמים, ולכן זכו הדגים להינצל מן המבול בזכות הי"ג מדות של רחמים כמו שניצל נח עכדה"ק.

לכבודו". לפי זה נראה לומר רעיון חדש, כי מה שברא הקב"ה את הדגים שאינם יכולים לחיות רק במים, הוא כדי שישמשו בתור דוגמא ומופת לכל ישראל שנמשלו לדגים שבים, שאין להם חיות וקיום רק בהיותם עוסקים בתורה שנמשלה למים, אבל ברגע שפורשים מן התורה הם מתים מיתה רוחנית, כמו ששנינו בגמרא (קידושין ל:): "כך הקב"ה אמר להם לישראל, בני בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו".

וזהו שהשיב רבי עקיבא (ברכות סא:): לפפוס ב יהודה עם המשל הנפלא של השועל

<p>חידוש פלא של רבי צדוק הכהן זי"ע:</p> <p>הדגים לא אכלו מעץ הדעת כפי שאכלו כל שאר בעלי חיים</p> <p>הקב"ה ברא את הדגים שאין להם חיות רק במים, כדי להיות משל לישראל שאין להם חיות רק בתורה שנמשלה למים</p> <p>שירת הדגים: "קול ה' על המים", כי קול ה' במתן תורה שהוא "קול גדול ולא פסק", נלמד מהדגים שבמים</p> <p>הדגים לא חטאו בעץ הדעת ובדור הפלגה, בזכות ישראל שנמשלו לדגים שאין להם חיות בלי תורה</p> <p>דגי"ם נוטריקון י"ג מ'כילין ד'רחמי, כי בזכות התורה שנדרשת בי"ג מדות מעוררים י"ג מדות של רחמים</p>	
--	--

אמנם בהשקפה ראשונה דבריו הקדושים עדיין צריכים ביאור רחב, כי איך יעלה על הדעת שהדגים זכו להינצל מהמבול, רק בזכות הנוטריקון של דגי"ם שהוא נוטריקון י"ג מ'כילין ד'רחמי. ונראה לברר מקחו של צדיק בהקדם לבאר מה שמצינו במעשה בראשית, כי מכל בעלי חיים לא זכו רק הדגים לברכה מהקב"ה, ככתוב (בראשית א כב): "ויברך אותם אלקים לאמר פרו ורבו ומלאו את המים בימים".

וצריך ביאור מדוע זכו רק הדגים לברכה, זאת ועוד, מדוע זכו לברכה שהיא דומה מאד לברכה שבירך הקב"ה את האדם (שם שם כז): "ויברא אלקים את האדם בצלמו בצלם אלקים ברא אותו זכר ונקבה ברא אותם, ויברך אותם אלקים ויאמר להם אלקים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה".

הדגים נבראו להיות משל לישראל

ויש לומר בזה רעיון נכבד על פי מה ששנינו בגמרא (עז ג:): "אמר רב יהודה אמר שמואל, מאי דכתיב (חבקוק א יד) ותעשה אדם כדגי הים כרמש לא מושל בו, למה נמשלו בני אדם כדגי הים, לומר לך מה דגים שבים כיון שעולין ליבשה מיד מתים, אף בני אדם כיון שפורשין מדברי תורה ומן המצוות מיד מתים".

והנה שנינו במשנה (אבות פ"ו מ"ב): "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא

להם קיום בעולם רק בתורה שנמשלה למים, על כן הם שרים: "קול ה' על המים", כלומר קול ה' במתן תורה שהוא (דברים ה יט): "קול גדול ולא יסף", ופירש רש"י: "מתרגמינן ולא פסק, כי קולו וחזק וקיים לעולם". הנה קול גדול זה של הקב"ה מבצבץ ועולה על המים, ששם נמצאים הדגים שנבראו כדי להיות משל שאין לנו קיום רק בתורה, ועל כך הרעים אל הכבוד על מים רבים.

הדגים נצלו מן החטא בזכות התורה

מעתה יאיר לנו להבין מדוע זכו הדגים שלא נכשלו בחטא עץ הדעת ובדור המבול יותר מכל שאר בעלי חיים בעולם, כי מאחר שנבראו רק כדי שישמשו להיות דוגמה ומופת חיה לישראל שנמשלו לדגים, שאין להם חיות וקיום רק בתורה שנמשלה למים, על כן כמו שעסק התורה היא תבלין כנגד היצר הרע, כן הדגים שמתקיימים במים כדי להיות משל לישראל שאין להם חיות בלי תורה, זכו שלא שלט בהם היצר בעץ הדעת ובדור המבול.

בדרך זו במסילה נעלה לבאר דבריו הקדושים של הרה"ק רבי אלעזר מלאנצוהט זי"ע, שהדגים זכו להינצל מן המבול כי דגי"ם נוטריקון י"ג מ'כילין ד'רחמי שהם י"ג מדות של רחמים, על פי מה שמבואר בספרים הקדושים בשם המגיד הקדוש הרבי ר' דוב בער ממעזריטש זי"ע, כי י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן בתורה שבעל פה מכוונים כנגד י"ג מדות של רחמים.

ועל ידי שאיש מישראל דורש אחד מיי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן הוא מעורר כנגדה אחת מיי"ג מדות של רחמים, כגון אם הוא דורש קל וחומר שהיא המדה הראשונה מיי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן, הוא מעורר על ידי זה מדה ראשונה מהיי"ג מדות של רחמים שהוא שם א"ל, ואם הוא דורש גזירה שוה שהיא מדה שניה, הוא מעורר מדה שניה רחום, וכן כל הי"ג מדות זו לעומת זו עכדה"ק.

הנה כי כן לפי מה שנתבאר שהדגים לא נכשלו בחטא עץ הדעת ובדור המבול בזכות התורה שנמשלה למים, כי כל בריאתם בעולם לא היה אלא כדי להיות מופת ודוגמא לישראל שאין להם קיום וחיות רק בתורה, והנה התורה נדרשת בי"ג מדות שהם מכוונים כנגד י"ג מדות של רחמים, וזהו הרמז הנפלא בשם דגי"ם נוטריקון י"ג מ'דות ד'רחמי, לרמז שעיקר בריאתם הוא לעורר על עסק התורה שמעורר י"ג מדות של רחמים, ובזכות זה זכו להינצל מן המבול כי בכח התורה לא נכשלו בחטא כשאר בעלי חיים.

הנה כי כן הרווחנו להבין ביתר שאת מנהג ישראל תורה לאכול דגים בשבת, על פי מה שכבר הבאנו כמה פעמים מה שכתב הטור (או"ח סימן רצ) בשם המדרש: "אמרה תורה לפני הקב"ה, רבונו של עולם כשיכנסו ישראל לארץ זה רץ לכרמו וזה רץ לשדהו ואני מה תהא עלי, אמר לה יש לי זוג שאני מזווג לך ושבת שמו שהם בטלים ממלאכתם ויכולין לעסוק בך". נמצא כי יום שבת הוא יום מקודש לעסוק בו תורה, כדי שבכח זה נוכל להתגבר על היצר הרע בכל ימות השבוע.

על כן מנהג ישראל תורה לאכול בכל סעודות השבת דגים שלא חטאו בעץ הדעת ולא בדור המבול, ולכאורה יפלא מנין היה להם הכח שלא לקחת חלק בחטא שחטאו בו כל בעלי חיים, וצריך לומר שזכו לכך משום שנבראו לשמש דוגמא ומופת לישראל, שאין להם חיות רק בתורה שנמשלה למים, ובזכות התורה לא שלט בהם יצר הרע כמו ששלט בשאר בעלי חיים, ומזה נשכיל להבין כי על אחת כמה וכמה אם אנו בני אדם נעסוק בתורה שנמשלה למים, נזכה להינצל מהיצר הרע ולעבוד את ה' בעסק התורה וקיום המצוות.